

Tretji sin je delal nov plug. Pravil je, da bo mnogo boljši od prejšnjega. Hčere so kuhale in mlele žito. Vsi so imeli opravka.

„Srečni smo,“ se je oglasil dvonožec in je pogledal ženo. Vse raste in rodi. Najini otroci bodo živeli bolje nego sva midva. In njih nasledniki še bolje. Velika bo naša družina in močna.“

„Res,“ je potrdila dvonožka. „Če bodo kdaj vrabci stradali, jim nasipljem zrnja.“

„Natrosi, saj ga imamo! Prav privoščim nevšečnim razgrajajem malo priboljška. Res niso mnogo prida, a ko zjutraj vstajam, me njih cvrčanje veseli.“

IVAN MATIČIČ:

Ob Soči.

poletju 1915. so se pričele na Doberdobski planoti prve bitke. Naš slovenski bataljon je stal na braniku na gori onostran Sv. Lucije, a ker tam takrat ni bilo hudih bojov, so nas vzeli iz bojne črte in poslali na pomoč utrujenim četam na Doberdobski planoti.

Šli smo dol skozi Modrejče, kjer se je držalo le še nekaj prebivalcev, ki so nas preplašeni gledali, meneč, da se že umikamo pred laško vojsko. Toda pomirili smo jih in potolažili, rekoč, da ni nevarnosti, ker so nas nadomestili drugi za toliko časa, da se zopet vrnemo. V Sv. Luciji so bili doma tedaj še vsi prebivalci, a vsak dan so bili pripravljene na beg. V Čepovanu smo ostali en dan in rinili težke topove v strme klance na Lokve, ker je primanjkovalo topničarjem konj. V tistih dneh je bila lakota; niso nam mogli nekaj tednov dovažati živeža, ker je Italijan razrušil železniško progo blizu Sv. Lucije. Vojaštvo je jemalo živež prebivalstvu, ki je stradalo še bolj kot mi. Toda vso šibo lakote je prenašalo ubogo ljudstvo potrpežljivo in vdano.

»Nate, fantje, in jejte! Mi že prebijemo, vi pa greste v težke boje in v smrt! Ah, kaj bo, če omagate v boju, kdo nas bo varoval pred krutim sovragom!« Tako so vzdihovali domačini s solznimi očmi in nam ponujali krompirja in koruznega kruha. Čepovan je bila tedaj

lepa vas v podnožju Trnovskega gozda, a pozneje so jo dosegle laške granate.

Lokve ležijo med travniki in poljem na divnolepi, visoki planoti, obdani okrog in okrog od bogatega Trnovskega gozda, ki pa je bil tedaj, žal, avstrijska državna last, cesarski gozd, danes je pa seveda laška lastnina, kjer neprestano in neusmiljeno poje laška sekira že skoro tri leta. Tamošnji domačini že prej niso imeli mnogo haska od tega gozdnega bogastva, le kar so si napravili iz njega drv, a še to so morali večinoma ukrasti; danes pa bodo imeli od njega še manj, ker od laške požrešnosti ni pričakovati nič drugega kot kup pepela ...

V Lokve smo prišli v mraku. Za vasjo smo počivali in si kuhali črno kavo za večerjo. A prišli so domačini do nas in so nam prinesli krompirja.

»Vzemite, fantje, saj ste lačni! Vse, kar imamo, vam damo, saj tako redkokdaj še vidimo slovenske fante. Nate, vzemite in jejtel Oj, tam za Doberdobom razsaja groza in smrt, in Bog ve, če se še vidimo kdaj!«

Pojedli smo vsak nekaj krompirjev, popili kavo in vstali. Pred odhodom smo zapeli še »Od Urala do Triglava« domačinom v zahvalo.

Vso noč smo blodili po temnem in širnem Trnovskem gozdu. Neštetokrat smo izgrešili smer in zašli v divjo goščavo. Visoke, debele smreke so stale neme druga ob drugi in se nam zdele podobne silnim orjakom, ki stojijo na straži pred krutim sovragom. Le ko je švignil odsev žarometa tam daleč od Soče čez vrhove tega smrečja, smo razločevali bolj jasno obrise debel, porobkov in grmovja. Ob jutranji zarji smo prišli na rob gozda in se spustili po strmem bregu navzdol v Šempas.

Ljudje so ravno vstali in ponudili so nam lepih, debelih črešenj, ki so tisto leto bogato obrodile v Vipavski dolini. V vrtovih in na polju so se šibile rdeče veje, polne sladkega sadu.

»Obirajte, fantje, kolikor vam drago! Vse vam damo, saj ste naši, Slovenci, ki vas tako pogrešamo v teh bridkih dneh.« Tako so nas gostili prijazni in dobri Šempasci.

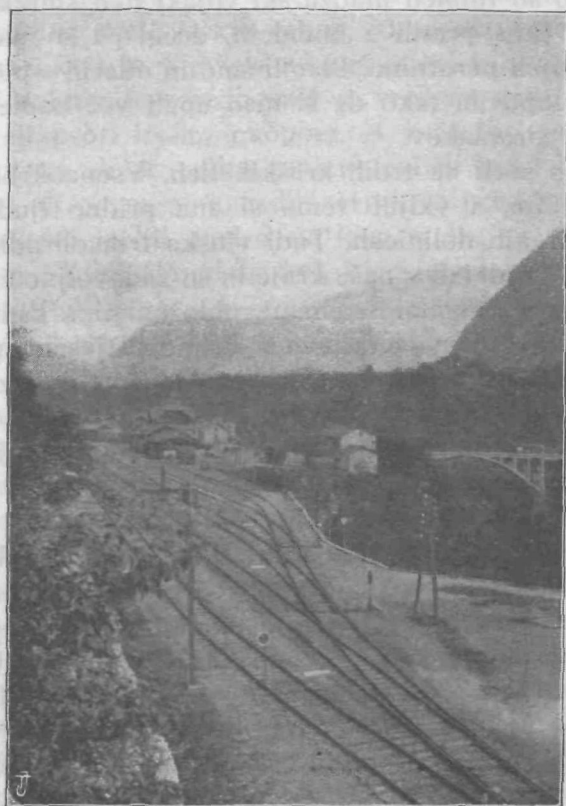
Teden dni smo živeli med njimi, jih bodrili in z njimi delili tiste žalostne in lačne dni. Okolica Šempasa je jako lepa in rodovitna. Od sadja, posebno od črešenj in smokev, imajo prebivalci mnogo za služka.

Tam od Doberdoba je še huje zagrmelo in zablesnelo, in mi smo odšli iz Šempasa skozi Volčjo drago, zadnjo železniško postajo pred

Gorico, kjer smo zavili na levo po divni vinski dolini na Renče in dalje po strmi vijugasti cesti navzgor na visoko in trdo kraško planoto.

Vso pot smo srečavali begunce s škripajočimi vozmi, obloženimi s pohištvom, živežem, perutnino in z malimi otroki; starejši otroci,

Kolodvor pri Sv. Luciji

dekleta, matere in starčki so šli za vozovi z žalostnimi, objokanimi obrazi; med njimi pa je mukala živina, cvilili so prašiči in lajali psi. Vsi so bežali pred požrešnim sovražnikom. Bili so to zadnji izgnanci iz skrajnih vasi ob bojišču. Bridko smo se pogledavali ob srečavanju in si klicali »srečno pot!« z glasom, polnim trpkega sočutja.

»Naš dom je v plamenu, fantje! Pojdite in branite, da se ne razširi to gorje še naprej po naši deželi! Bog z vami!«

Tako so nam klicali v svoji bolesti begunci-brezdomovinci in šli za neznanim smotrom v uboštvo in nadlogo, obdani z oblaki cestnega prahu...

V Opatjem selu smo se ustavili. Tu je bilo še mnogo prebivalcev doma, ki so jih pa brezčutno plenili in ustrahovali oholi madžarski in nemški vojaki. Takoj, ko smo prišli v vas, smo videli žalosten prizor. Pred neko hišo so rohneli madžarski vojaki nad starčkom in ženico, ju zmerjali in jima pretili z bodalom, drugi pa so plenili v hiši in okrog hiše pobijali perutnino. Planili smo in udarili s puškinimi kopiti po nesramnih lopovih, tako da si niso upali več nadlegovati ubogih in preplašenih siromakov.

Opatje selo stoji na trdih kraških tleh. Vsenaokrog se vidi golo skalovje in brinje, a vkljub temu si zna pridno ljudstvo pridelati živeža po preoranih dolinicah. Tudi vinska trta obrodi kraški teran, ki so ga poprej prodajali v naše kraje in so zadovoljno živeli na svojih trdnih domovih z ravnimi strehami, obloženimi s kamenjem zaradi silne burje, ki razsaja na Krasu in v Primorju jeseni in pozimi tako močno, da preobrača vozove na cesti. Tudi zvoniki so nizki zaradi burje, a jako trdni.

Opatje selo je bilo tedaj še lepo in snažno, nekaj mesecev pozneje so pričele treskati vanje laške granate, a čez leto dni so besneli okrog njega srditi boji, ki so ga porušili do tal.

Ko je nastopila noč, smo odšli navzdol v kotlino skozi Devetake in se vzpenjali navzgor na Doberdobsko planoto, ki jo je tedaj obkrožala bojna črta. Proti jutru smo obstali tik za vasjo Doberdob, se poskrili po grmovju in zadremali. Čez dan pa nas je gnala radovednost v mrtvo vas, ki so jo že načele laške granate. Le še kak preplašen obraz je pokukal izza priprtih vrat in ni hotel verjeti, da bo treba res ostaviti preljubi dom in ga prepustiti strašnim vihram. Tiho je bilo v vasi kot v grobu, mrtve so samevale hiše in čakale razdejanja. Lep je bil Doberdob in snažen še tedaj, polje mnogo bolj rodovitno kot v Opatjem selu, ker je že bliže morja in se svet spušča v rodovitno Furlansko ravnino. Doberdob je še zavedna slovenska vas, naprej doli v ravnini pa je naš jezik že skoro zamrl. In tu ob obronku kraške planote, ravno ob naši pravi narodni meji, je šla tedaj bojna črta. Italijan je imel takrat že odrešene vse svoje brate, a požrešnost ga je gnala naprej v našo slovensko zemljo.

Naslednjo noč, ko smo se plazili naprej skozi vas v bojne jarke, da zamenimo truden češki bataljon, ki je bil že potreben odmora, je razsajala huda nevihta. Mi smo bili le do kože mokri, hujšega ni bilo,

7 češke oddelke pa je trikrat treščila strela na cesti za vasjo, kjer se je zgrudilo 6 mrtvih in 46 onesveščenih. In pozneje smo bili še nešteto-
tokrat prepričani, da v poletnih nočeh na Krasu jako pogostokrat švigajo bliski in treskajo strele, čez dan pa pali neznosna vročina.

Kadar ni bilo sovražnih napadov, smo kukali iz bojnih jarkov na širo Furlansko ravnino, iz katere so se blestele v solncu bele vasi: Selca, Vermeljan, Ronki, Zagrada. A izza teh mirnih vasic so zevala v nas brezštevila žrela laških topov, ki so ob danem trenutku zarjovela vsa naenkrat in bljuvala na nas ogenj in smrt. In iz mirnega grmičevja, iz dolinic, iz mrtvih vasi so vreli na dan skriti roji laških krdel in drveli proti našim okopom. A navadno so bežali nazaj s krvavimi glavami ali se težko ranjeni zvijali pred našimi okopi in prosili milosti ali pa so se zgrudili mrtvi, še preden so dosegli naše jarke. — Najlepši je bil pogled na levo stran, na mirno Jadransko morje in pa na Tržič (Monfalcone), kjer je bila velika ladjedelnica.

Ko smo bili utrujeni, so nas zamenili drugi, da smo zadaj v dolinicah in v grmičevju počivali nekoliko dni, nato pa odšli zopet na drugo stran planote skozi Št. Martin, kjer so bili boji ljutejši in je bilo nevarno, da sovražnik ne prodre. Tako smo se potikali po tej vroči in trdi Doberdobski planoti več mesecev. Domačina ni bilo seveda že davno nobenega več. V Št. Martinu, ki leži na skrajnem zapadu planote, smo brskali v razbiti hiši po razmetanih knjigah in našli vse polno abecednikov in šolskih zvezkov, ki pa so bili vsi laški. Bila je tu najbrže šola. V Cotičih in v Poljanah, ki so komaj slabo uro desno in levo od Št. Martina, smo pa našli le slovenske knjige in abecednike.

Vse noči nas je pralo silno neurje, a poleg tega so črpali naše moči neprestani laški napadi, ki so se stopnjevali že koncem julija do najljutejših bitk. Najbesneje so divjali na gori Sv. Mihaela, kjer se je marsikaterega polastila blaznost. Neznosna vročina, neugasna žeja, mrliški smrad in večni naskoki — vse to je razjedalo živčevje. Neki mlad fant na našem levem krilu je splezal na okop in pričel igrati na orgelce. Ko so ga zapazili Lahi, se je usul nanj dež svinčenk, a ga ni zadela nobena. Naši so ga potegnili nazaj v jarek, a fant je rekel, da si je hotel malo razvedriti bolno glavo. Nekemu častniku so zavreli možgani, ko je videl vse svoje tovariše mrtve in razsekane. Planil je na okop in pričel žugati in strašno proklinjati Lahe in njihovega kralja; razgalil si je prsi in klical Lahom, da naj pridejo bliže, če imajo pogum. A niso prišli bliže, temveč le od daleč so streljali nanj kot besni, dokler ga niso potegnili naši nazaj in ga trdo zvezali.

Ko smo bili popolnoma izčrpani, smo odšli v Mirensko dolino, kjer so zamašili naše široke vrzeli s svežo četo, ki je prišla iz Ljubljane.

Miren je dolg in lep slovenski trg. Bil je domalega prazen in mrtev, a ne še poškodovan. Od Mirna je uro hodá do Gorice. Ko smo se nekoliko odpočili in naspali, nas je nekatere gnala radovednost in mahnilo smo jo po lepi ravni cesti v Gorico. Tedaj je bila skoro popolnoma slovenska, ker Lahji so zbežali v Italijo in v Avstrijo, Slovenci pa so pogumno vztrajali na svojih domovih, čeravno so bili že močno obstreljevani. V trgovini, v gostilnici, na ulici, na trgu: povsod je zvenela le lepa slovenska govoricca. Četudi so bili težki dnevi, so hodili slovenski Goričani po mestu pokonci vzravnani, ker so bili prosti pritepenih italijanskih someščanov. Bolje je biti prost in svoboden na svojem domu, četudi v pomanjkanju in smrtni nevarnosti, kot pa zaničevan suženj v robstvu tujega gospodstva...

Mesto je bilo mrtvo, ker ni bilo okoličanov. Odrezani so bili naši Brici, ki so prej vedno donašali na goriški trg svoje sadje; imel jih je že v krempljih Italijan. Kako smo si želeli naprej čez Oslavje v Brda k svojim zaslužnjnim bratom, v Medano, Kožbano, Cerovo, vse tja do Idrije, kot nekdanj ob manevrih, ko smo posedali z domačini okrog ognjišč in se pomenkovali o težkih časih, ki še morda zadenejo Brda.

Danes imajo Brici zopet prosto pot v Gorico, ker ta je tudi zaslužnjena kot tudi ves Kras. Vse je zaslužnjeno danes, vsi ti nešteti kraji. Prebivalci trpijo poleg suženjstva še lakoto in pomanjkanje, ker nimajo zaslužka, ne dela. Poprej so prodajali svoje sadne in vinske pridelke večinoma na Kranjsko, in še celo v Rusijo so romale goriške črešnje in smokve. Danes pa gnije vse to prebivalcem doma in jim dela žalostne skrbi.

Že davno so trepetali naši bratje ob Soči in ob morju, kadar jih je mučila mračna slutnja, da še morda kdaj Italijan zasede njihove domove, ker predobro so ga poznali, kako je grd in hudoben. A njihov strah ni bil prazen. Kot lačni volkovi so se prignali požrešni laški tolovaji nad naše ovčice, nad naše krotko ljudstvo in mu pričeli dreti kožo z živega telesa. Kradejo mu živež od ust, plenijo imetje in mu požigajo domove.

Tako bo trajalo morda še več let. A ko vzklije naš cvet, ko odrastejo naši mladi Sokoliči in pomnožijo jeklene naše čete, tedaj bodo zatulili ti požrešni volkovi, povesili rep in bežali čez Sočo tja daleč v svojo laško deželo...